

Az internet mindenkié

Használóképzés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában

A FSZEK Központi Könyvtára használóképzési programot indított az alapfokú informatikai ismeretek megszerzésére. Sikeresen zárultak az első internethasználati és információkeresési-könyvtárhasználati tanfolyamok. A tapasztalatok alapján a könyvtár tovább folytatja ezt a munkáját.

A közkönyvtár (régebbi terminológiával közművelődési könyvtár) olvasótáborában a lakosság szinte minden rétege megtalálható. Könyvtárunkban a legnépesebb csoport a diákság, de az egyetemi tanártól a kisnyugdíjasig, a kutatótól a hajléktalan munkanélküli olvasóig, az újságírótól a hobbistáig minden típus képviselteti magát. Családanyák és -apák jönnek gyerekekkel, nagymamák hozzák unokáikat.

A Központi Könyvtár felújítása után egy valóban korszerű, informatikai eszközökkel magas szinten felszerelt, gépi katalógussal rendelkező könyvtárral léphettünk be a 21. századba. A társadalmi közeg rohamos változása és elvárásai okán olvasóink naponta jelentkező igénye a számítógép használatának elsajátítása. A modern számítógépes környezetben az olvasók önálló tájékozódásának egyik alapfeltétele a számítógépes katalógus használata, az adatbázisok, digitális adattárak kezelése, az internet nyújtotta lehetőségek ismerete.

2001 szeptemberében a Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztossága megjelentetett egy, a könyvtárosok által régen várt pályázatot, melynek célja az informatikai tudás terjesztése a lakosság körében az internet-hozzáférés növelésével. A pályázat lehetőséget nyújtott nyílt az internet- és könyvtárhasználat, információkeresési technikák szervezett oktatására a jelentkező olvasók körében. A FSZEK Központi Könyvtára az oktatás mellett a referenciakönyvtári szerepkörre is pályázott, vállalva azt, hogy a főváros és igény szerint Pest megye könyvtárait is segíti oktatómunkájukban.

Pályázatunkat pozitívan bírálták el, így 2002 júniusában elkezdhattük az oktatást. Már tavasszal

elkészítettük a tematikát, a pályázati támogatásból kibővítettük oktatótermünket. Húsz számítógép, projektor áll rendelkezésre az oktatáshoz. A gépek elhelyezésekor figyeltünk arra, hogy mindenki jól lássa a vetítővásznat, megfelelőek legyenek a fényviszonyok, és az oktatók is könnyen mozoghassanak a gépek között, ha egyéni segítségre van szükség.

A könyvtár kiemelt feladatának tekinti a használók számítógépes oktatását, ezért a terem bővítésével a folyamatos képzés alapjait kívántuk megteremteni. Az oktatóteremben tartjuk a referenciakönyvtári munkához kapcsolódó bemutató órákat, és a gyakorlati képzés egy részét. A könyvtárhasználatához tartozó ismereteket könyvtári környezetben sajátítják el a hallgatók. Az oktatókönyvtáros team a kisebb-nagyobb oktatási tapasztalattal, számítógépes és internethasználati ismeretekkel rendelkező tájékoztató könyvtárosokból alakult.

A felkészülés időszakában – mielőtt elkészítettük volna a részletes óraterveket és tematikákat – megkérdeztük olvasóinkat, milyen ismeretekkel rendelkeznek, milyen témakörök iránt érdeklődnek. A felmérés eredményeként többszintű internetes tematikát kellett összeállítanunk ahhoz, hogy az igényeknek meg tudjunk felelni. A tanfolyami jelentkezés feltétele egy kérdőív kitöltése volt, s az erre adott válaszok alapján osztottuk be kezdő vagy haladó csoportba a jelentkezőket. A tanfolyamon figyelembe vesszük a később felmerülő igényeket is.

Néhány tanfolyam lebonyolítása után az volt a tapasztalatunk, hogy a kezdő szintet elvégzők szinte azonnal jelentkeztek a haladó csoportokba.

Így az a célunk, hogy minél több embert oktassunk, nem valósulhatott volna meg. Ezért a későbbiekben csak kezdő tanfolyamokat szerveztünk.

Terveink szerint 100 jelentkezőnek számítógép- és internethasználatot, 60-nak információkeresési és könyvtárhasználati ismereteket oktattunk. A két tematika felépítése eltér egymástól. Az elsajátítandó ismereteket projektoros előadás és bemutató formájában ismerhetik meg a résztvevők, majd a gyakorlatban nekik is minden lépést ki kell próbálniuk. Részletes segédanyagokat dolgoztunk ki, hogy lépésről lépésre követhessék például a mentés folyamatait, a keresési technikák alkalmazását. Körülbelül 30-40 oldalnyi vázlatot készítettünk a hallgatóknak, amelyekkel később önállóan is tudnak gyakorolni. Ezzel küszöböljük ki a jegyzetelés miatti lemaradást. Az órákat egymást követő napokra szervezzük, ezért kezdetben a tananyag kicsit töménynek tűnik, de minden alkalommal a kezdés előtt plusz egy óra gyakorlást biztosítunk. A pályázati támogatásból szervezett ingyenes internetszolgáltatás (10 gépen) lehetőséget nyújt arra, hogy a megszerzett ismereteket a készség szintjére fejlesszék a hallgatók. A tanfolyam után e célra kialakított levelezőlistán tartjuk a kapcsolatot a végzetekkel.

Minden alkalommal két oktató tartja az órát, hogy az elmaradóknak egyéni segítséget is tudjanak nyújtani. Így valósulhat meg az a cél, hogy a kurzus végére minden résztvevő azonos ismeretekkel rendelkezzen.

Mindkét tanfolyamtól azt várjuk, hogy a hallgatók alapvető ismereteket szerezzenek a könyvtárról, a számítógép használatáról. Célunk, hogy a résztvevők meg tudják fogalmazni információs szükségleteiket; el tudjanak indulni az információ keresésében; tisztában legyenek azzal, hogy az információt milyen eszköz segítségével érdemes keresni; s az eszközöket megfelelően tudják használni. 20-20 óra kevés a készségi ismeretek elsajátítására, de a megszerzett tudás elegendő alap lehet a továbblépéshez.

Internethasználati tanfolyam

Internethasználati tanfolyamunk általános ismereteket ad az internet nyújtotta lehetőségekről. A tananyag egy standard alapcsomagból és egy specifikus, az alapcsomagot bővítő anyagrészből épül fel. Így rugalmasan alkalmazkodhat a résztvevők ismeretszintjéhez. A felmerülő kérdések kapcsán a „kötelező” tananyag kibővíthet.

Témakörök:

- információkeresés az interneten (keresőrendszerek, kereső operátorok, navigálás),
- legfontosabb webhelyek (közhasznú információk, hol vásárolhatunk, oktatás-tanulás, könyvtári katalógusok, online adatbázisok, honnan töltsünk le freeware programokat stb.),
- információk letöltése (szövegek, programok),
- elektronikus levelezés.

A jelentkezők megismerkedhetnek az internet használatához is nélkülözhetetlen szövegszerkesztés (elektronikus levelezés), érdeklődés esetén a táblázatkezelés alapjaival, valamint könyvtárunk gépi katalógusának és elektronikus adatbázisainak a használatával.

Óramegosztás a témakörök között:

- 1 óra – könyvtárhasználati ismeretek
- 1 óra – számítógépes alapismeretek (1. ábra)
- 2 óra – szövegszerkesztési ismeretek
- 15 óra – internetes ismeretek
- 1 óra – szintfelmérés (a résztvevők mennyire sajátították el a tanítottakat)

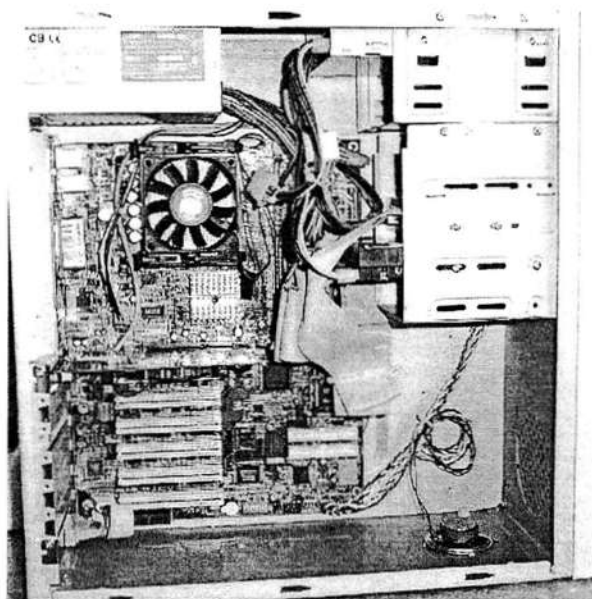
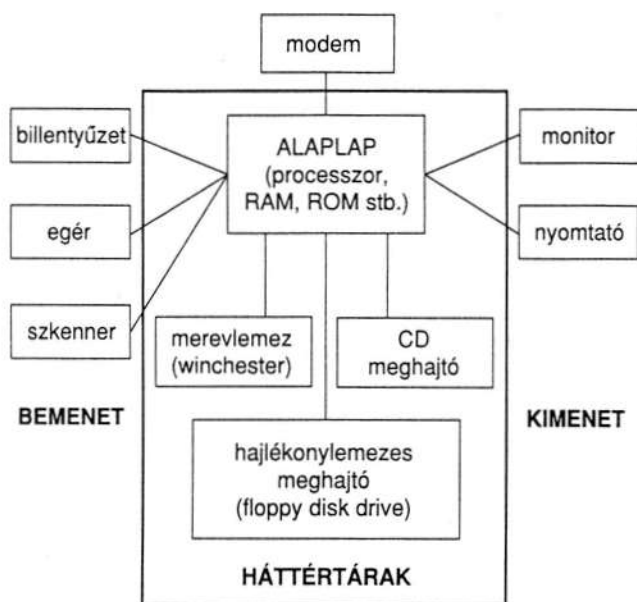
Az internetes ismeretek standard csomag főbb témakörei:

1. Mi az internet?
2. Az internet története
3. Az internet részei
4. Protokoll és azonosítás
5. E-mail
6. Netikett
7. Az Internet Explorer bemutatása – Netscape Navigator
8. Böngészés, keresés a weben (2. ábra)
9. Keresési technikák
10. A keresés gyakorlása
11. Érdekes weblapok bemutatása
12. Adatbázisok kezelése
13. Szabad böngészés, letöltés a webről

A résztvevők minden esetben konkrét kérdéseken gyakorolják a keresési technikákat, és a számonkéréskor a feladatok megoldásával kell bizonyítaniuk, hogy képesek a megszerzett ismereteket alkalmazni.

Információkeresés és könyvtárhasználat

Információkeresési és könyvtárhasználati tanfolyamunk célja, hogy olvasóink jobban eligazodjanak a Központi Könyvtár épületében és szolgáltatásaiban, legyenek képesek önállóan információt gyűjteni könyvekből, folyóiratokból, CD-ROM-okról,



1. ábra Számítógépes alapismeretek – oktatóanyag

9. óra – 10. óra	VII - Bongészés, keresés a <u>weben</u> - <u>Keresőmotorok/Keresőgép</u> (a weboldalakon található szavakat indexelik, azaz adatbázisba rendezik; jellemzőjük: pontosság, találati arány, lefedettség) Pl. www.google.com www.altavista.com www.origo.hu www.heureka - <u>Témakatalógus</u> (általában emberek végzik a weblapok katalógizálását; kategóriák, kulcsszavak keresése) Pl. www.startlap.hu www.yahoo.com www.hudir.hu - <u>Melakeresők</u> (további keresőknek küldik)	Javasolt oktatói módszer: - kivetítő használata - oktatói bemutatás - résztvevők által javasoltak megtekintése Megjegyzés: a kezdőknel közösen fedezzük fel az oldalakat, a haladók viszont önállóan is dolgozhatnak; figyelembe kell venni a nyelvtudást is	1.-3. szint
11. óra	VIII - Keresés - böngészés - egyszerű/összetett keresés - csonkolás, helyettesítő karakterek - <u>szinonimák</u> - szókapcsolatok - operátorok: <u>and</u> , <u>or</u> , <u>and not</u> , <u>near</u> , <u>before</u> , <u>after</u> , zárójel, kérdőjel	Javasolt oktatói módszer: - oktatói közlés - bemutatás - először kiindulás segítése, majd önálló feladatmegoldás	1. szint 2. szint
13. óra – 14. óra	Érdekes weblapok bemutatása	Megjegyzés: - itt olyan oldalakat mutatnánk be, amit mi érdekesnek tartunk, másrészt az igényeket is figyelembe vehetjük	1.- 3. szint
16. óra – 17. óra	Szabad böngészés a <u>www:n</u> , igények, kérdések szerinti további bemutatás Internet további részeinek részletesebb bemutatása (FTP, Gopher, Chat, stb.) Weblap felépítése, weblapok szerkesztése. (FrontPage program bemutatása)		1. szint 2. szint 3. szint

2. ábra Böngészés a weben

adatbázisokból és nem utolsósorban az internetről, megtanulják a könyvtár gépi katalógusának használatát. Természetesen egyúttal a könyvtárak használatát általánosságban is elsajátítják. A könyvtárhasználati tanfolyam tematikáját nem bontottuk szintekre. Az internettel kapcsolatos tananyag megegyezik az internethasználati tanfolyam

standard csomagjával, de a böngészés helyett nagyobb hangsúlyt kap az információs oldalak használata. A tanfolyam résztvevői részletesen megismerhetik a könyvtári rendszeren belül a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár részlegeit és azok szolgáltatásait.

Témakörök:

1. Mi a számítógép?
2. A számítógép működése, részei
3. Hálózatok
4. Mi a könyvtár?
5. Könyvtártípusok
6. Közkönyvtár
7. FSZEK
8. Az elektronikus katalógus használata
9. CD-ROM-ok a könyvtárban
10. Adatbázisok
11. Mi az internet?
12. Az internet története
13. Keresés az interneten
14. Internet a könyvtárban

Az elmúlt év novemberében *Szakmai Napot* rendeztünk könyvtárunkban azzal a céllal, hogy megismerhessük más, oktatóval foglalkozó könyvtárak tapasztalatait is. A beszámolókból kiderült, hogy szinte mindenütt problémát jelentett a tanfolyam helye. Legyen a könyvtári térben, de ne zavarja az oktatást a napi forgalom, legyen elég fény, az oktató lásson mindenkit és fordítva. A FSZEK Központi Könyvtára az egyetlen hely, ahol önálló oktatóterem áll rendelkezésre. Minden tanfolyamunkon részt vesz 2-3 kollégánk is, nekik a tanfolyam ingyenes.

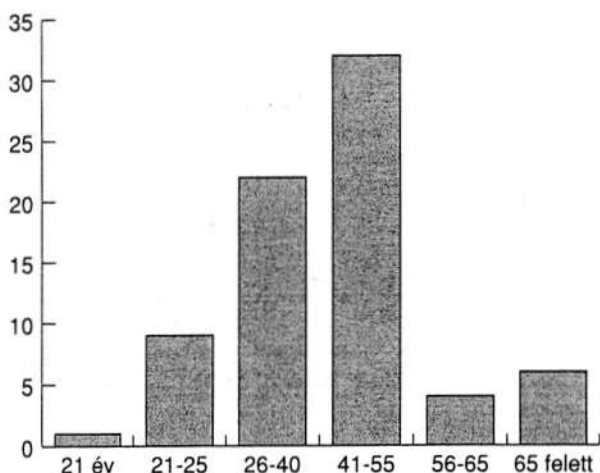
Hasonlóan sarkalatos kérdés az időpont. Kinek mikor alkalmas? Maximálisan alkalmazkodva a használók igényeihez délelőtti, délutáni, váltó műszakos, hétfégi tanfolyamok is szerveződtek. Egyes könyvtárakban a zárva tartási napon oktatnak, délelőtt és délután egy-egy tanfolyamot. Így egy-egy csoport képzése egy hónapig is elhúzódik. Hatékonyabb az oktatás, ha a foglalkozások egymást követő napokon vannak, vagy csak rövid szünet van közöttük. Valamennyi könyvtárban van lehetőség a tanfolyam elvégzése után az ismeretek gyakorlására.

Minden oktató-könyvtáros részt vett valamilyen képzésen. Nagy gond azonban az oktatást végző személyzet helyettesítése a folyamatos könyvtári munkában. A létszám az egyes könyvtárakban az alapfeladatok ellátására van megállapítva, a többletfeladatok elvégzése a teljes könyvtári személyzetre jelentős terhet ró. Azokban a könyvtárakban, ahol csak egy munkatárs oktat, az ő teherbíró képességén múlik, hogy mikor és mennyit vállal.

Tapasztalatok, visszajelzések

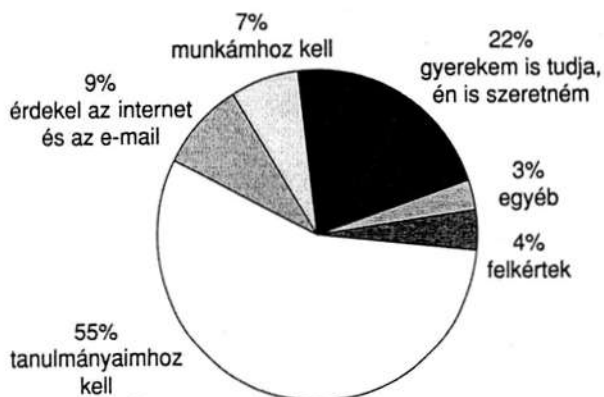
Eddig 120 fő végzett 8 kurzuson. Már az előkészületek alkalmával megfogalmazódott, hogy a képzés célcsoportja elsősorban az idősebb korosztály – iskolai tanulmányaikat egy korábbi időszakban végezték –, valamint az informatikai eszközökkel kevésbé felszerelt fiatalok, illetve akiknek otthoni környezetébe még nem épültek be az informatikai eszközök és szolgáltatások.

Tanfolyamainkon elsősorban a 41-55 év közöttiek vettek részt nagy számban. A kor szerinti megoszlás a 3. ábrán látható módon alakult.



3. ábra A tanfolyami hallgatók életkora

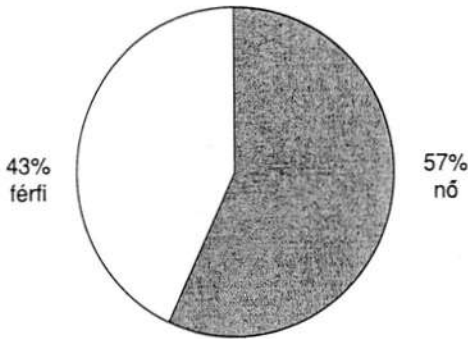
Az idősebbek a következőkkel indokolták tanulási igényüket: külföldön van az unokájuk; távol laknak a gyerekeiktől; a munkahelyükön van szükségük a számítástechnika használatára; nyitottak az újra, és merő kíváncsiságból vágtak neki a tanfolyamnak (4. ábra). Többen kiemelték, hogy sokat segített az előrejutásban a folyamatos biztatás, mert úgy érezték, semmit sem ronthatnak el. A tanfolyam végére mindenki „bátran” ült le a géphez.



4. ábra Miért jelentkezett a tanfolyamra?

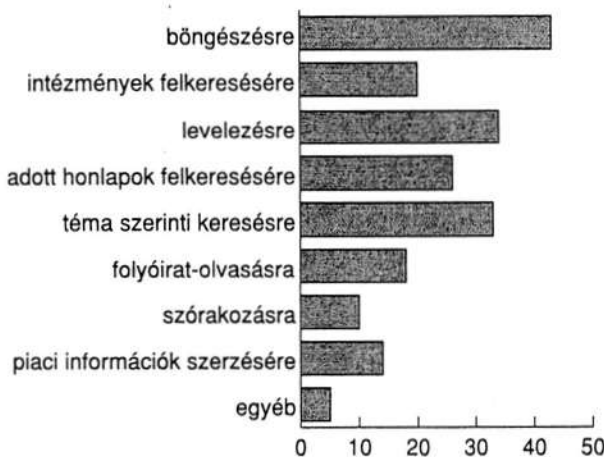
A fiatalok (21–40 évesek) elsősorban az iskola hatására, baráti biztatásra jelentkeztek. Azt kellett tapasztalnunk, hogy a legtöbben nincsenek tisztában az internet valós fogalmával és lehetőségeivel, nem ismerik a keresőrendszereket, illetve használatukat. Ez igazolja előzetes feltételezésünket.

Érdekes, hogy a résztvevők többsége nő volt (5. ábra).



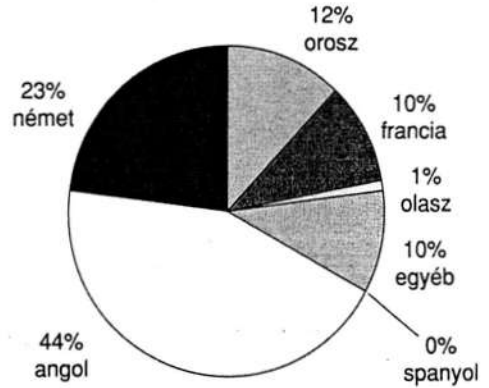
5. ábra A nemek megoszlása

A személyes és a kérdőíves visszajelzések azt mutatják, hogy a résztvevők leginkább a böngészés és az elektronikus levelezés megtanulásának örültek, utána a keresés, a legérdekesebb oldalak bemutatása következett (6. ábra). Az „e-világ”-ba készülődve az állampolgárok számára fontos, közérdekű webhelyeket kerestünk fel hallgatóinkkal. Többek között a kormányzati portált, Budapest honlapját, a Magyar Elektronikus Könyvtár honlapját, a Neumann-ház oldalát ismerhették meg, továbbá olyan oldalakat, amelyekre az adott csoportokon belül igény mutatkozott.



6. ábra A tanfolyam után mire fogja használni az internetet?

Megfigyelésünk szerint – bár a résztvevők többségének van valamilyen alapszintű nyelvtudása (7. ábra) – nem használják ki ezt az interneten. Jobban szeretik a magyar nyelvű weblapokat nézegetni, illetve magyar nyelvű keresőket használni, mint az angol vagy német nyelvűeket.



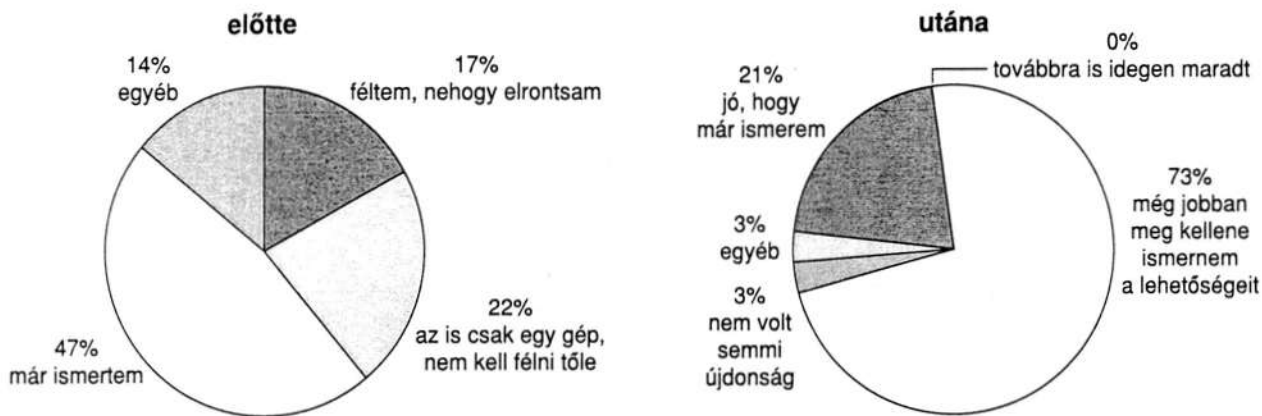
7. ábra A résztvevők nyelvtudása

A tanítás módszerével, a tanári segítségnyújtással meg voltak elégedve (8. ábra).

A visszajelzések alapján elmondhatjuk, eddigi tanfolyamaink sikeresek voltak. A résztvevők folyamatosan visszajárnak a könyvtárba. Vannak, akik személyesen keresnek fel minket, és további segítséget is kérnek. Többen azért látogatnak meg, hogy elmondják, milyen újabb eredményekre jutottak. A használatképzés iránti nagyfokú igényt jelzi, hogy az előre meghirdetett időpontok mindig jóval a tanfolyam megkezdése előtt megteltek, és sokszor kaptunk az olvasóktól szemrehányást, miért nincsenek már új időpontok kitűzve.

Tanfolyamaink meg tudják fogalmazni saját információszükségletüket, önállóan el tudnak indulni, hogy megtalálják a nekik megfelelő információt. Ha elakadnak, tudják, hogy a könyvtár melyik pontjára kell menniük ahhoz, hogy megkapják a számukra fontos információt. Önállóan használják a könyvtár elektronikus katalógusát. Előfordult, hogy egy korábbi hallgatónk nyújtott segítséget valakinek, és ajánlotta a tanfolyam elvégzését is.

A tanfolyamsorozat fontos hozadéka a könyvtár számára, hogy közvetlenebb kapcsolat alakult ki a könyvtár és olvasói között. A használatképzés résztvevőire számítva szeretnénk létrehozni a könyvtárpártoló baráti kört, amely véleményével, tanácsaival, ötleteivel támogatást nyújthat.



8. ábra Hogyan viszonyult a számítógéphez a tanfolyam előtt és után?

A pályázati program teljesítésével és a vállalt 160 személy kiképzésének befejeztével a használóképzést nem tekintjük lezártnak. A munka folytatását tervezzük, új módszereket, formákat keresünk. Elképzelésünk szerint a FSZEK Központi Könyvtárának oktatási programjai közé beillesztjük a használóképzést, tovább bővítjük mind a használók, mind a könyvtárosok ismereteit szervezett formában.

Irodalom

AUER, Johannes: Bevezetés az Internetbe – továbbképzés a stuttgardi városi könyvtárban. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 6. köt. 7. sz. 1997. p. 21–27.
 CSEREY Lászlóné–TAPOLCAI Ágnes: A hallgatók könyvtári informatikai oktatása az Állatorvos-tudományi Egyetem Központi Könyvtárában. = Könyv-

tári Figyelő, 43. köt. 1. sz. 1997. <http://www.oszk.hu/kiadvany/kf/1997/1/cserey.html>

VIRÁGOS Márta: Információkeresési jártasság integrálása a problémaorientált oktatásban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 45. köt. 5. sz. 1998. p. 167–169.

KOVÁCS Mária: Könyv- és könyvtárhasználatra nevelés a tanítási órán és a gyermekkönyvtárban. = Könyvtáros, 36. köt. 4. sz. 1986. p. 220–224.

FRANK Róza: A szakirodalom-kutatás oktatásának harminc éve a Budapesti Műszaki Egyetemen. = Könyvtári Figyelő, 34. köt. 5–6. sz. 1988. p. 374–386.

TÉGLÁSI Ágnes: A számítógéppel segített könyvtárhasználati oktatás egy példája. = Könyvtári Figyelő, 35. köt. 1. sz. 1989. p. 65–68.

Beérkezett: 2003. III. 10-én.

Jobb megőrzési politikával a tudományos információ veszteségei ellen

A kutatókat felszólították a digitális formátumban tárolt tudományos információk további veszteségeinek csökkentésére, úgy, hogy vezessenek be hathatós intézkedéseket az adatok előállításának, szervezésének és hozzáféréseinek jobb kézbentartására. A Tudományos és Műszaki Információk Nemzetközi Tanácsa (ICSTI) szerint további munkára van szükség az archiválási politika definiálására, a felelősség tudatosítására, és az ezekre a célokra alkalmas infrastruktúra kialakítására. Az ICSTI tanulmányában kijelentette: „A digitális archiválás tudományos és közérdekű politikai kérdés, amely valamennyi kutató gondja kell, hogy

legyen, elsősorban azoké a kutatóké, akik a tudományos és állami politikát befolyásolhatják.” Az utóbbi 40 évben összegyűjtött tudományos információk nagy része kockázatos helyzetben van, köztük a Marsra küldött Viking űrszondáról származó adatok, amelyek már elvesztek. (Erről bővebben olvashatunk az IWR 11. oldalán a tudományos információ megőrzéséről.)

További információ: www.icsti.org

/Information World Review, 187. sz. 2003. január, p. 4./

(R. P.)